

DIRECTEUR STOWA JACQUES LEENEN:

“Een totempaal met ogen”

In 1970 werd met de Wet verontreiniging oppervlaktewater (Wvo) de basis gelegd voor de actieve aanpak van de bestrijding van de toen nog zo ernstige watervervuiling. Veel technische kennis moest nog ontwikkeld worden, aan beheersinstrumenten was voortdurend behoefte. De zuiverende instanties gingen daar van meet af aan niet ieder voor zich mee aan de slag, maar hebben hun wensen én gelden gebundeld in de Stichting Toegepast Onderzoek Reiniging Afvalwater (STORA). Met de bundeling van de waterbeheerstaken in de huidige integrale waterschappen is deze stichting verbreed tot Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA). Het overgrote deel van het jaarlijkse budget van ruim zes miljoen euro wordt geleverd door de waterschappen. Provincies en Rijkswaterstaat leveren nog een bescheiden bijdrage. Soms dragen derden aanzienlijk in projecten bij. De plannen voor de toekomst zijn recent vastgelegd in de Strategienota 2006-2010. Verslag van een gesprek met directeur ir. Jacques Leenen in zijn kantoor in Utrecht, op loopafstand van het station.

Hoelang ben jij inmiddels directeur van de STOWA?

“Op 1 maart 1999 ben ik Frits Noorthoorn van der Kruijff opgevolgd. Ik ben van 1951, kom uit Welten, een klein dorp in de buurt van Heerlen. Overigens een dorp met een aparte ontwikkeling. Toen de mijnen dichtgingen, werden onder Joop den Uijl het ABP en het CBS naar Zuid-Limburg gedirigeerd. Welten groeide toen ineens van 700 naar 7.000 inwoners.”

“Aan de TU Delft studeerde ik civiele gezondheidstechniek. Ik ben afgestudeerd bij Pöpel en Huiswaard. Mijn eerste baan was bij Rijkswaterstaat directie Zeeland. Daar was ik verantwoordelijk voor de Wvo-vergunningen, de subsidieverlening bij de bouw van rzwi's en de planvorming. Eigenlijk geen logische baan om mee te beginnen. Ik kwam meteen in het passieve beheer terecht. Logischer is om te beginnen in de techniek, dan door te groeien naar het beheer en vervolgens naar het beleid of de politiek. Ik heb daar van 1979 tot 1984 gewerkt en heb het erg naar mijn zin gehad. Netwerken heb ik altijd al erg leuk gevonden en in Zeeland kwam toen aan de orde of de Oosterscheldedam open of dicht moest zijn en de Grevelingen zoet of zout. Dat leverde felle politieke discussies op. Ik heb bij Rijkswaterstaat directie Zeeland meegewerkt aan het eerste MER-rapport dat in Nederland gemaakt is.”

“Door Jan Jaap de Graeff ben ik samen met Herman Havekes naar het Uniebureau gehaald. Jan Jaap was Joan Leemhuis opgevolgd, die dijkgraaf van Schieland was geworden. Ik begon daar op 1 januari 1985 op de afdeling kwaliteitsbeheer. Eutrofiëring was toen een actueel onderwerp, net als de afzet van zuiverings-slib naar de landbouw.

Onze eigen regeling werd het model voor de wettelijke regeling. Die afzet is overigens achterhaald door de ontwikkeling van de techniek van drogen en verbranden, waarbij Amsterdam voorop ging. In Europa zie je het nu langzaam dezelfde kant opgaan.”

“Toen Jan Jaap naar de VNO ging, ben ik hem opgevolgd binnen het Uniebureau. Ik werd daarmee hoofd van de afdeling waterhuishouding. Kwantiteit en keringen waren samengevoegd met kwaliteit, het waterschapsbrede pakket dus. Een spannende tijd, waarin elke dag wel wat gebeurde op het politieke front. De handeling in tweede termijn in de Tweede Kamer vond ik altijd de meest spannende. Dan merkte je of je lobbywerk succes had gehad.”

Waarom heb je toen bij de STOWA gesolliciteerd?

“Dat was geen toeval, met de STORA was ik al langer bezig. Begin jaren negentig kreeg ik samen met Guilio van Nuland, die toen nog bij het RIZA werkte, opdracht om SamWat op te heffen, het Samenwerkingsverband Waterhuishouding. We hebben toen gekeken wat we wilden behouden en met name de modelleringsactiviteiten van SamWat overgebracht naar de STORA, omdat binnen de waterschappen steeds meer behoefte ontstond aan onderzoek aan de kwantiteitskant. Verdroging en dergelijke kwamen in beeld. Ludolf Wentholt van SamWat kwam toen bij de STORA werken als medewerker naast Pieter Stamperius en Sjoerd Klapwijk. Later werd STORA dus verbreed tot STOWA, met het waterschapsbrede pakket. Na mijn benoeming in 1999 is ook de aandacht voor de hele waterketen er in 2000 bijgekomen. Het bureau telt nu acht mensen, vijf onderzoekscoördinatoren,

twee administratieve medewerkers en één directeur, vaak aangevuld met mensen op detacheringbasis voor het runnen van grote projecten.”

Wat zie jij als het belangrijkste resultaat sinds jouw aantreden?

“Uit onderzoek bij het 25-jarig bestaan bleek dat de STOWA op de werkvloer geliefd, maar bij het management en de besturen onbekend was. Hoe hoger je in de organisatie kwam, des te minder was bekend wat er gebeurde. Wel vond men dat de STOWA veel geld kostte. We hebben ons ingezet voor een betere verankering van onze kennis bij de leden. Rapporten werden niet meer alleen toegezonden, we organiseerden ook workshops en cursussen, vaak via de Stichting Wateropleidingen. We hebben een eerste strategienota gemaakt: Waar staan we, wat doen we goed, wat doen we niet goed? Dat laatste geeft vaak nog de meeste duidelijkheid. Ik ga nu elk jaar in discussie met de besturen en directies van de waterschappen. Als directeurs mij vragen wat ik volgend jaar ga doen, is mijn antwoord: ‘Wat jullie willen dat STOWA doet’. Ons motto luidde en luidt: ‘van, voor, met’. Met geld, inzet en kennis van de regionale waterbeheerders proberen wij tot goede producten te komen, waarvan de kwaliteit geborgd is en waarvoor draagvlak bestaat. Op dat punt hebben we veel bereikt.”

En qua tastbare producten?

“Voorop staan de innovaties in de zuiverings-technologie, de membraanbioreactor en nu de aerobe korrelreactor Nereda. Dat laatste systeem produceert actiefslib dat goed zuivert en zinkt als een baksteen. Toepassing levert energiewinst, ruimtewinst en een zekere effluentkwaliteit. We onderzoeken nu de randen van deze techniek bij toepassing op praktijkschaal. Verder hebben we gereedschappen ontwikkeld om de KRW toepasbaar te maken, zoals beschrijvingen per type water en beoordelingssystematieken. We hebben veel gedaan aan de normstelling voor de lozing van effluent. De KRW vraagt meer dan men in Nederland oorspronkelijk dacht. We hebben een juridisch naslagwerk gemaakt. Wat betekent de KRW voor de Nederlandse wetgeving? Het is het eerste alpha-onderzoek van STOWA. Toegepast onderzoek wil zeggen: bruikbaar onderzoek. Dat kan ook buiten de technische sfeer liggen. Ook op gamma-gebied, zoals onderzoek naar draagvlak en burgerparticipatie.”

“WB21 was belangrijk. Hoe creëer je waterbergingsmogelijkheden? Welke eisen stellen deze? Wat doe je als je ze werkelijk nodig hebt? Daar zijn instrumenten voor nodig. We hebben het beter gebruik van meteorologische gegevens in beeld gebracht. De ogen van de machinist zijn weer terug op het gemaal. Als die wist dat er regen kwam, begon hij vooruit te malen. Automatische regelsystemen reageren alleen op peilen. Met de huidige regenradargegevens worden

voorspellingen steeds nauwkeuriger. Daarmee kun je meer uit je bemalings-systeem halen, beter kiezen en sturen, zeker in een groter gebied. Mijn droom is daar ook nog eens de riolering bij te betrekken. Sturen op het benutten van de daarin aanwezige berging om zo weinig mogelijk water te laten overstorten. Een 'topic' was ook het kijken naar andere vormen van sanificatie. Scheiden aan de bron. Urine apart zuiveren, bruin water vergisten. De Amsterdamse strontkar in ere herstellen op een moderne manier. Als je dat doet bij ziekenhuizen, bejaarden- en verzorgingshuizen, krijg je zeker een belangrijk deel van de medicijnen-problematiek in de hand. Deze benadering is ook voor het buitenlandse werk belangrijk. In derdewereldlanden kun je niet zomaar onze waterverkwistende afvoersystemen installeren. Dat water is er niet eens. Laatst stonden in H₂O de besparingsmogelijkheden bij betere samenwerking. Wel niet zulke grote bedragen als indertijd door Kiwa en Stichting RIONED berekend waren, maar procenten tellen ook. Het is geld van de burger en betere samenwerking levert altijd wat op. Zeker als je realiseert dat het hele STOWA-werk slechts 0,27 procent van het totale waterschapsbudget beslaat, is elke procent kostenbesparing ook belangrijk."

Wat zijn jullie plannen voor de toekomst?

"De KRW is heel prominent aanwezig. De implementatie moet in 2015 rond zijn. Dat vraagt nog een boel werk. De zoektocht bij de zuiveringstechnologie gaat door. De slibverwerking vormt nu maar liefst 25 procent van de exploitatiekosten. Dat moet

anders kunnen, goedkoper. Door slibdesintegratietechnieken moet je slib beter kunnen ontwateren. Dat moet besparingen kunnen opleveren. Voor effluentpolishing kan de afvalwatersector technieken uit de drinkwaterbereiding toepassen."

"Bij veranderende omstandigheden denk ik vooral aan onze veiligheid. We ontwikkelen instrumenten om de veiligheid van onze interne waterkeringen beter te kunnen meten en toetsen. Stabiliteit, bekleding, fundering, vocht in de dijk. De punten zijn niet echt nieuw, maar met je ogen kun je lang niet alles zien. We hebben meettechnieken nodig, sensoren. We moeten remote sensing gebruiken. Wilnis heeft ons geleerd dat we veel te weinig van veendijken weten. In het project IJkdijk in Groningen zoeken we de grenzen van de constructie op, de gevoeligheid, de kwetsbaarheid."

Dichter bij grenzen ben je minder veilig.

"Ja, dat gevaar is er, maar het gaat ons vooral om het vergroten van onze fundamentele kennis. De provincies doen in dit onderzoek heel actief mee. Zij hebben de toezichhoudende rol. Dus normen ontwikkelen, toetsen en zonodig de keringen aanpassen. Er komt nu ook een opwaardering van het reeds bestaande systeem voor de beoordeling van de buitenwaterwerende dijken. We gaan de gevolgen van langer durende inundaties bekijken, schadevergoedingsregelingen, betaling van boeren voor blauwe diensten." "Hoe laat je overstromgebieden werken in de praktijk? Als je te

vroeg bent, hebben ze geen functie, als je te laat bent, geen effect. Je moet het voor een groot gebied integraal bekijken. Iemand moet de regie hebben."

"Hoe moeilijker het probleem, des te meer informatie de beslissende instantie vraagt. De STOWA geeft die informatie waardevrij. Wij leveren de stenen, wij zijn noch de architect noch de bouwer van het beleid."

Verstaan jullie onder 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' hetzelfde als de Rabobank?

"Bij ons ligt het accent minder op de ethiek. Waterbeheer betekent omgaan met geld van de burger. Maatschappelijk verantwoord ondernemen vraagt dat je je taken goed en goedkoop uitvoert én transparantie, onder andere door benchmarking. Maar ook om het structureren van informatiestromen in calamiteitsituaties, zodat beslissingen op basis van zoveel mogelijk juiste gegevens genomen kunnen worden. Daarvoor is het project NOAH dat we samen met Duitsland doorontwikkelen. Voor Rijn en Maas was zo'n informatiemodel er al. Dat gaat nu model staan in Europa. Griekenland, Roemenië en Oost-Europese landen hebben er al belangstelling voor. Voor de kust wordt het model MOZES ontwikkeld, waaraan ook het Rijk meewerkt."

"Onder maatschappelijk verantwoord ondernemen valt ook ons veiligheidsdenken. Over welk risico hebben we het? Zegt een

"STOWA levert waardevrije informatie"

kans op een waterhoogte van 1:2000 iets over het risico dat een dijk doorbreekt? Wat is onze veiligheid ons waard, hoeveel geld voorkomt hoeveel schade? Wat het denken over risico's betreft, zijn we nog de lamme en de blinde. Daar moet vanuit het maatschappelijk verantwoord ondernemen nog heel veel gebeuren."

Foto's in jullie strategienota tonen een oude fiets, een plastic eendje en een afwaskwast.

"We hebben geprobeerd om bij begrippen als verdroging, vervuiling en omgaan met water beelden uit het dagelijks leven te zoeken. Geen futuristische of technische plaatjes, wel uitdagende foto's. Zo hebben we in ons laatste jaarverslag de Verklaring van Amsterdam opgenomen als actualiteit van de werkvloer uit het jaar 2005 en die gebruikt als rode draad in interviews met gewone mensen die in het veld werkzaam zijn. Uitsneden uit de foto's van deze mensen vormen op de omslag een totempaal met ogen. Een mooi beeld voor onze rol als STOWA."

Maarten Gast

Jacques Leenen (foto: Jan Nas)

